

**КОСТИЛЄВА С.О.,
кандидат історичних наук,
доцент**

*Київський політехнічний
інститут*

**ДО ПИТАННЯ
ПРО
СТАНОВЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ПРИСУТНОСТІ
УКРАЇНИ ЗА
КОРДОНОМ
(кінець 80-х -
перша половина
90-х рр. ХХ ст.)**

Загальновідомо, що існує пряма залежність між специфікою поінформованості світової спільноти про ту чи іншу державу та рівнем співпраці з нею, а отже її місцем у міжнародному співтоваристві. З іншої сторони, високий рівень інформаційної присутності держави за кордоном, а саме її здатність донести до міжнародної громадськості власну інтерпретацію суті процесів, що відбуваються у соціально-економічній, політичній та духовній сферах життя країни є одним із показників могутності держави, зокрема й ступеню її національної безпеки. Протягом тривалого часу інформаційна присутність України за кордоном носила строго регламентований, обмежений характер, що впливало з специфіки її державного статусу. Ситуація кардинальним чином змінилася з серпня 1991 р. Ліквідація монополії компартії на владу та ідеологію, розвал СРСР та постання самостійної української держави висунули на порядок денний завдання формування на міжнародній арені нового іміджу України. Провідну роль у цьому процесі належало

відіграти засобам масової інформації – газетам, журналам, телебаченню, радію, які, втім, за якісно нових умов так само потребували на кардинальну перебудову. Однак, процес становлення та розвитку національного інформаційного простору України виявився непростим, і був позначений численними труднощами – насамперед економічного характеру. Це, звичайно, не могло не відбитися на ситуації зі справою формування української інформаційної присутності за кордоном. Не претендуючи на вичерпне висвітлення цієї багатопланової наукової проблеми, автор даної статті порушує деякі важливі аспекти інформаційної політики України на міжнародній арені у період кінця 80-х – першої половини 90-х рр. ХХ ст.

Слід вказати на те, що останніми роками спостерігається значне зростання зацікавленості вітчизняних журналістів, економістів, політологів, істориків вивченням державної політики України в інформаційній сфері, стану українських ЗМІ. Про це говорять і дані Вищої атестаційної комісії України про підготовку відповідних дисертацій, кількість яких тільки впродовж 1999-2000 рр. зросла щонайменше в чотири рази¹. Серед захищених останніми роками кандидатських і докторських дисертацій, в яких так чи інакше розглядається заявлена в заголовку статті тема, слід назвати роботи О.В.Зернецької, О.В.Литвиненко, Л.М.Кононенко та ін.². Значну наукову та науково-організаційну роботу проводять київський та львівський центри дослідження української періодики³. Заслужують на увагу ґрунтовні праці відомих вчених-журналістів А.З.Москаленка, Т.О.Пристапенко, В.І.Шкляра та ін.⁴. Серед видань, які останнім часом вийшли під грифом київського центру дослідження преси, і які безпосередньо торкаються проблеми інформаційної присутності України за кордоном, слід назвати монографію Н.М.Сидоренко⁵. Значною інформативністю відзначаються опубліковані матеріали всеукраїнських і міжнародних конференцій, проведених з ініціативи та на базі вищезазначених наукових центрів⁶. Усі ці та інші опубліковані роботи вітчизняних дослідників були проаналізовані та використані автором в процесі підготовки статті.

Джерельну базу публікації складають архівні матеріали, більшість яких уперше вводиться до наукового обігу. У визначених хронологічних межах нами були опрацьовані матеріали поточного архіву Верховної Ради України (документи Комісії Верховної Ради з питань гласності та ЗМІ, пізніше – Комісії з питань свободи слова та ЗМІ), поточного архіву Міністерства інформації, зосереджені в Центральному державному архіві громадських об'єднань України документи Загального відділу ЦК Компартії України (ф.1, оп.32), а також матеріали Адміністрації Президента України (ф.5233, оп.1), що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади України.

В цілому, автор цілком і повністю поділяє думку професора А.Москаленка про потребу підготовки в Україні “фундаментального, синтезованого дослідження, в якому б об’єктивно і всебічно висвітлювалась багатогранна, сповнена драматизму й динаміки, злетів і падінь, знахідок і втрат, позбавлена усіляких нашарувань і упереджених фальсифікацій історія вітчизняної журналістики”⁷ і сподівається зробити свій скромний внесок у цю загальну справу.

Як уже зазначалося, за часів перебування Української РСР в складі Радянського Союзу обсяг її інформаційної присутності на міжнародній арені практично повністю визначався союзним керівництвом, а зміст – жорстко підпорядковувався політико-ідеологічним завданням, накресленим правлячою комуністичною партією. Структурні елементи системи інформування зарубіжної громадськості про суспільно-політичні та економічні процеси в радянській державі були строго централізовані. Центральним інформаційним органом СРСР (при Раді Міністрів), призначеним для збирання союзної та міжнародної інформації для подальшого розповсюдження її в органах друку, телебачення, радіомовлення в самому СРСР та за кордоном, було Телеграфне агентство Радянського Союзу (ТАРС), відділення і кореспондентські бюро якого розташовувались у 110 державах світу⁸. В Україні (так само як і в інших національних республіках) працювало відділення єдиної державної інформаційної системи – РАТАУ. На території Української РСР розташовувалось також Українське відділення Агентства друку Новини (АПН), напрями діяльності якого повністю визначалися в Москві. АПН було засновано 1961 р. як суспільну інформаційну організацію союзами журналістів і письменників СРСР, союзів радянських товариств дружби і культурних зв’язків із зарубіжними країнами, товариством “Знання”. Інформаційні матеріали АПН “Новини” на початку 1980-х рр. так само розповсюджувались у 110 країнах світу⁹.

Слід зазначити, що по формальних показниках рівень інформаційної присутності республіки на міжнародній арені в цей час був досить високим і постійно зростав. Це стосувалося, наприклад, кількості республіканських газет і журналів, які репрезентували Українську РСР в зарубіжних країнах. Так, у 1986 р. республіканські періодичні видання (сумарний наклад 210,8 тис. примірників) були передплачені читачами більш ніж 80 держав світу¹⁰. Наступного року сумарний обсяг таких видань збільшився на 62,2 тис. примірників, склавши загалом 276,0 тис.¹¹ Зауважимо також, що значна частина республіканської періодики передплачувалася іншими національними республіками. Скажімо, в 1987р. в ці останні постачалося 70 тис. примірників українських газет¹². Цікаво, що в Україні, принаймні впродовж 80-х рр., залишався досить сталим показник представництва журнальних видань Академії наук за

кордоном. Наприклад, у 1988 р. в республіці видавалося 46 академічних наукових журналів, накладі яких сягали близько 1 млн. 205 тис. примірників щорічно, а обсяг становив понад 4 тис. обліково-видавничих аркушів¹³. 25 найменувань цих журналів були перекладені за кордоном¹⁴. В 1990 р. ці показники були відповідно 49 і 25¹⁵.

Проте загалом значні фізичні обсяги українських друкованих періодичних видань за кордоном все ж не гарантували повноцінного і різнобічного інформування зарубіжної громадськості про різні аспекти життя українського суспільства, а скоріше виступали показником рівня пропаганди радянського способу життя. Яскравим прикладом цього стала інформаційна ситуація довкола аварії на Чорнобильській АЕС. Поряд із цим суспільно-політичні зміни в СРСР, що стали наслідком проголошення політики перебудови та гласності, все ж вносили зміни в інформаційну політику держави – зокрема, і в контексті проблеми, що нас цікавить. Певним показником тенденції до більшої відкритості стало зростання наприкінці 80-х рр. відвідування іноземними журналістами України. Так, у першому кварталі 1989 р. в республіці побувало 42 іноземних журналіста з країн НАТО, в той час як за весь 1988 р. лише 19¹⁶. Зауважимо, що реальна кількість таких відвідувачів була іще більшою, адже чимало з іноземних журналістів, вважаючи здобуту по офіційних каналах інформацію неповною чи необ'єктивною, намагалися побувати в республіці в якості туристів з тим, щоб почерпнути відомості про неї з неофіційних джерел, переважно в ході приватних бесід з опозиційно наставленими до влади громадянами республіки – представниками опозиційних правлячої партії рухів та організацій¹⁷. Так, у лютому 1989 р. у Києві перебували кореспонденти інформаційного агентства Асошіейтед Прес, які взяли участь у роботі конференції та побували на мітингу історико-просвітницького товариства “Меморіал”, на основі чого підготували публікацію, в якій висловлювалася критика на адресу політики владних структур в Україні, в тому числі зверталась увага на несприятливу екологічну обстановку в республіці у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС та на відсутність повноцінної, об'єктивної інформації щодо цього з боку Міністерства охорони здоров'я. У зв'язку з цими подіями 22 квітня 1989 р. ЦК КПУ на своєму засіданні спеціально розглянув питання “Про удосконалення роботи з іноземними дипломатами і журналістами і заходах по протидії збору нелегальної інформації про життя республіки”. Було прийнято рішення посилити негласний контроль за приїздом у республіку іноземних журналістів. Для цього КДБ УРСР належало “вжити додаткових заходів по контролю за обстановкою серед даної категорії іноземців, своєчасному викриттю та локалізації спроб проведення ними антирадянської діяльності, збору тенденційної інформації”¹⁸.

Після прийняття у березні 1990 р. Третім з'їздом народних депутатів СРСР рішення про скасування шостої статті Конституції держави, виходу 12 червня 1990 р. Закону СРСР "Про друк та інші засоби масової інформації"¹⁹, відповідно до якого проголошувалась свобода слова і неприпустимість цензури масової інформації та гарантувалося право на заснування ЗМК різними громадськими організаціями, політичними партіями об'єктивно створились більш сприятливі умови для розширення інформаційної присутності України за кордоном. Ішлося, зокрема, про появу в Україні (а, отже, і за кордоном) нових періодичних видань України, незалежних від адміністративно-урядових структур (порівняно з 1989 р. кількість опозиційних компартії друкованих органів в республіці збільшилась втричі)²⁰.

Однак, такі зміни суспільно-політичної ситуації в країні не були сталими. Це засвідчили події, пов'язані зі спробою консервативних кіл ЦК КПРС організувати в серпні 1991 р. державний переворот у Москві. Обмеженість інформаційного виходу України на міжнародну арену в ці дні проявилася надзвичайно гостро. Зокрема, з метою запобігання можливості несанкціонованого витоку за кордон інформації про політичні події в республіці вже на другий день після спроби державного перевороту було заборонено вихід в ефір "Радіо Київ", тоді ж стали вирубати й радіопередачі Українського іномовлення (загалом було ліквідовано 15,5 годин ефірного часу)²¹. Ці обставини послужили підставою для порушення після ліквідації загрози перевороту представниками опозиційних компартії політичних сил питання про заборону останньої. Вже 24 серпня 1991 р. Комісія Верховної Ради України з питань гласності та ЗМІ розглянула на своєму засіданні колективні Звернення та Заяву ряду журналістів, діячів мистецтва і літератури з вимогами винести на обговорення позачергової сесії Верховної Ради України питання про націоналізацію, повну департизацію телебачення й радіомовлення України, скасування будь-якої політичної цензури в діяльності ЗМК²². Указами Президії Верховної Ради України від 27 серпня 1991 р. діяльність Компартії України тимчасово була припинена, її майно (будинки, споруди, друкарні, транспортні засоби, інша власність) підлягало "одержавленню"²³.

Провал спроби державного перевороту в Москві та проголошення 24 серпня 1991 р. Акту незалежності України поклали початок корінним змінам в інформаційному просторі України, створили сприятливий політичний ґрунт для інтегрування молодої української держави в світовий інформаційний простір. Однак, перші кроки на шляху розбудови національного інформаційного простору України, в тому числі формування її інформаційної присутності за кордоном, виявились складними. Ейфорія політичних декларацій невдовзі минула, її заступила бу-

денність, позначена численними економічними проблемами. Миттєвий злам планової економіки та перехід до ринкових відносин, розрив налагоджених за минулі десятиліття тісних економічних зв'язків між республіками і т. ін. вкрай негативно позначились на стані економіки України, зокрема на її інформаційній інфраструктурі. Вже на початку 1992р. внаслідок дефіциту та різкого зростання цін на папір, поліграфічні послуги українські друковані ЗМК опинилися в стані глибокої кризи. У період з 1 по 16 січня 1992 р. при загальному накладі республіканських газет у 44,9 млн. примірників через брак паперу побачили світ лише 1 млн. примірників²⁴.

Досить складною виявилась економічна ситуація і з справою формування інформаційної присутності молодої української держави за кордоном. Справа в тім, що після розвалу СРСР практично вся розташована там інформаційна інфраструктура перейшла у власність Російської Федерації як правонаступниці Радянського Союзу. Відтак колишні національні республіки, в тому числі Україна, мусили розпочинати будівництво власної інформаційної структури за кордоном “з нуля”, що було майже неможливо за умов постійного поглиблення економічної кризи в країні. З іншої сторони, у власність України перейшла та частка загальносоюзного майна, що розташовувалась на українському терені. На цій матеріальній базі й почалося становлення зарубіжної інформаційної політики молодої української держави. Правовою основою міжнародного співробітництва України у галузі інформації стали прийняті наприкінці 1992 р. Верховною Радою Закони України “Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні” (розділ IV “Міжнародна діяльність друкованих ЗМІ”)²⁵, а також Закон України “Про інформацію” (розділ VI “Міжнародна інформаційна діяльність. Співробітництво з іншими державами, зарубіжними і міжнародними організаціями у галузі інформації”)²⁶.

Ще 27 серпня 1991 р. Президія Верховної Ради України ухвалила постанову “Про створення Українського незалежного інформаційного агентства новин (УНІАН)”, що була доповнена постановами ВР України від 30 серпня 1991 р. “Про Українське незалежне інформаційне агентство новин (УНІАН)” та від 29 травня 1992 р. “Про внесення змін та доповнень до постанови президії ВР України “Про створення Українського незалежного інформаційного агентства новин (УНІАН)”. Згідно з цими документами створювалось УНІАН – нове інформаційне агентство, якому передавалось майно розформованого Українського відділення інформаційного агентства “Новини”. Останнє на 5 років вивільнялось від сплати усіляких податків, йому також виділялось приміщення колишнього РАТАУ в Києві (вул. Хрещатик, 4). 27 листопада 1991 р. УНІАН було зареєстроване як засіб масової інформації України (реєстраційне

свідоцтво № 9 від 27 листопада 1991 р.). Його засновником виступив творчий колектив разом із міжнародним фондом "Відродження", який взяв на себе частину фінансової підтримки новоствореного агентства (зокрема в частині виділення коштів на технічне обладнання агентства)²⁷. А проте без ускладнень не обійшлося. Каменем спотикання стало виділене УНІАН приміщення, на яке через певний час стала претендувати державна адміністрація Печерського району української столиці. Хоча Президія Верховної Ради України постановою від 5 січня 1993 р. доручила Фонду державного майна вилучити відповідно до Закону України від 10 вересня 1991 р. "Про підприємства, установи та організації союзного підпорядкування, розташовані на території України" приміщення по вулиці Хрещатик, 4 з балансу Печерської районної ради і передати його на баланс ВР України для подальшого укладання угоди про оренду з УНІАН, розпорядженням представника президента у Печерському районі від 3 лютого 1993 р. було видано ордер на другий поверх привабливою своїм місцем розташування будівлі товариству "Україна". Печерська держадміністрація також направила позовну заяву в Державний арбітражний суд, намагаючись оскаржити рішення Верховної Ради. Керівництво УНІАН, у свою чергу, ще 4 серпня 1992 р. звернулося безпосередньо до Адміністрації Президента України Л.Кравчука, наголошуючи на тому, що невизначеність справи з приміщенням негативно позначається на організації роботи агентства²⁸. Юридична служба Президента вивчила ситуацію довкола приміщення УНІАН, висловивши відповідні пропозиції стосовно полагодження цієї справи²⁹.

Робота новоствореного агентства активізувалась з початку 1993 р. Стали з'являтися цікаві публікації в українській і зарубіжній пресі, що висвітлювали соціально-економічне та політичне життя молодій української держави. Відповідні сюжети були підготовлені й редакцією телепрограм УНІАН. Їх побачили телеглядачі Москви, Мінська, Алма-Ати. Творча бригада журналістів УНІАН також побувала у відрядженні в Югославії, де розташовувався український батальйон військ ООН. Було проведено ряд зустрічей вітчизняних журналістів з журналістами західних видань, акредитованих у Києві. Тривала робота по створенню інформаційного банку даних для українських та зарубіжних журналістів, у планах УНІАН був і регулярний випуск інформаційних сюжетів, бюлетенів. Проводились переговори з міжнародним фондом Інтерньюз про створення на базі УНІАН Центру ЗМІ тощо³⁰.

Прагнення українського журналістського загалу до європейської інтеграції, усвідомлення значущості інформаційної присутності української держави за кордоном позначилось, зокрема, і на такій знаковій події в житті журналістської спільноти України як вступ СЖУ

6 червня 1992 р. до Міжнародної федерації журналістів (штаб-квартира – Брюссель), тобто її інтегрування у світові професійні структури. 15 листопада 1993 р. керівництво Спільки журналістів України звернулося з пропозицією до Президента України визначити саме цю дату для встановлення нового державного свята – дня журналіста України³¹. Прохання було задоволене³².

Проте, в цілому успіхи молоді української держави на ниві інтегрування в світовий інформаційний простір все ж були незначними. Більше того, за спостереженнями аналітиків, надзвичайно складна економічна ситуація в Україні (гальмування економічних реформ, вкрай високий рівень інфляції, різке падіння матеріального рівня життя людей тощо) на фоні вкрай слабкої інформаційної присутності України за кордоном негативно впливали на її міжнародний імідж. Зокрема, 24 травня 1993 р. Комісія Президента України з питань науки і техніки на своєму засіданні спеціально розглянула питання “Про деякі аспекти формування державного образу України в європейському суспільстві”. Підставою для цього послужила інформація члена Комісії Президента України з питань науки і техніки, доктора історичних наук С.П.Павлюка про його перебування в Парижі на Міжнародній конференції з питань етнології та етнографії музейництва (відбулася 24 лютого 1993 р., були присутні представники 30 країн Європи, а також із Канади, Бразилії), а також члена-кореспондента Академії наук України М.В.Поповича, який 24 січня – 28 лютого 1993 р. так само перебував у Парижі на запрошення Центру гуманітарних наук. Висновок експертів про міжнародне обличчя України в цей період був невтішним. “Слід визнати відверто, – зазначалося в підготовленій аналітичній записці, – що Україну в широких колах Європи громадськості просто не знають. Про Україну не друкують в пресі майже нічого, крім того, що має відношення до уявної української “ядерної загрози... Американський та європейський істеблішмент практично всю інформацію про колишній СРСР одержує через канали телебачення “Останкіно”... В світі складається фальшивий спотворений образ України – мало не східноєвропейського Іраку, держави-спадкоємця фашистів і погромників, у кращому випадку – кандидата в авторитарні націоналістичні режими типу східноєвропейських режимів міжвоєнного періоду...”³³.

Ситуація не виправилась і роком пізніше. У всякому разі, ряд офіційних осіб продовжували звертати увагу Президента України на слабку інформаційну присутність держави за кордоном, непривабливість сформованого західними ЗМІ її міжнародного іміджу, вказували на небезпеку відтоку у зв'язку з цим зарубіжних інвестицій в українську економіку. Показовим у цьому плані слід вважати лист, направлений в Адміністрацію Президента України 15 лютого 1994 р.

головою Державного Комітету у справах охорони державних кордонів України В.Губенком. Він повідомляв про висловлюване впливовими бізнесменами, представниками фірм Великобританії, Німеччини, Йорданії, ОАЕ, Південної Кореї побоювання з приводу "ймовірного краху української державності", виказані сумніви стосовно "доцільності і перспективності підтримки і розвитку ними економічних зв'язків з нашою країною". Вказуючи на те, що чимало зарубіжних партнерів іноземців, які ризикнули спрямувати свої капітали в Україну, наполегливо рекомендують "доки не пізно" відмовитись від розвитку зв'язків з нею, голова Комітету робив твердий висновок: причина такої ситуації – різка активізація західних ЗМІ, масований вихід публікацій з винятково негативною оцінкою політичних і економічних перспектив розвитку України. В.Губенко, також, звертав увагу на те, що українські зарубіжні партнери висловлювали подив з приводу "інформаційної пасивності" України, та відзначали, що самі українські телебачення і преса "буквально зациклились" на виробництві негативних матеріалів, "рясніють показом кризового стану держави". Водночас, зарубіжні бізнесмени висловлювали свою готовність виступити ініціаторами щодо припинення інсинуацій у західній пресі на адресу України та пропонували просувати в зарубіжні ЗМІ вигідні для іміджу української держави публікації³⁴.

Негативна інформаційна ситуація на міжнародній арені цілком адекватно відбивала ситуацію і всередині самої України. Глибока економічна криза в країні, постійне підвищення вартості цін на папір, поліграфічні та поштові послуги стали буденним явищем життя українських ЗМІ. Кількість назв і накладів газетно-журнальних видань в Україні в цей період постійно зменшувались, негативні тенденції насамперед проявлялися у зменшенні кількості україномовних видань. За даними Книжкової палати України в 1991 р. в Україні виходило 1260 назв україномовних періодичних видань (річний наклад – 2326654,0 тис. примірників), в 1992 р. ці показники були відповідно такими 1105 та 1541728,7 тис. примірників, в 1993р. – 1030 та 1434832,5 тис. примірників, у 1994р. – 991 та 906450,6 тис. примірників. Такою ж була ситуація і з журналами: 1991 р. – 161 назва (80910,2 тис. примірників), 1992р. – 136 (14102, 2 тис. примірників), 1993р. – 258 (28421, 4 тис. примірників), 1994р. – 290 (14999,7 тис. примірників)³⁵.

Надії на позитивні зрушення державної політики в інформаційній сфері, зокрема і щодо розвитку зарубіжної інформаційної інфраструктури чималою частиною журналістів пов'язувалися з обранням у жовтні 1994 р. Президентом України Л.Д.Кучми. Оптимізм вселяла промова, виголошена новообраним Президентом в січні 1995 р. на Житомирській нараді з редакторами районних, міських та обласних газет. Л.Д.Кучма

пообіцяв перейти “від епізодичних, так би мовити, пожежних заходів у допомозі періодиці та видавництвам” до “чіткої системи державної політики в інформаційній галузі”³⁶. Невдовзі були прийняті реальні заходи в напрямі надання державної підтримки вітчизняним друкованим ЗМК. 18 листопада 1994 р. Указом Президента України було створено Міністерство у справах преси та інформації (міністр – М.Я.Онуфрійчук), Указом Президента від 2 січня 1995 р. було затверджено “Про Положення про Міністерство України у справах преси та інформації”. В новоствореному Міністерстві було передбачено Управління міжнародних зв’язків, якому пропонувалось взяти на себе практичну роботу в напрямі просування справи інформаційної присутності України за кордоном³⁷. Важливою подією стало також введення в дію 28 лютого 1995 р. Постановою Верховної Ради України Закону “Про інформаційні агентства”. Новий закон визначав правові основи діяльності українських інформаційних агентств, в тому числі у галузі міжнародного співробітництва, надаючи гарантії свободи такій діяльності. Проте найважливішою новациєю цього періоду стало прийняття відповідно до Указу Президента Програми розвитку національного книговидання і преси на період до 2000 року³⁸, окремий пункт якої встановлював як нагальну потребу розширення України в міжнародному співробітництві.

25 травня 1995 р. відбулося засідання Комісії Верховної Ради України з питань свободи слова та ЗМІ за участі Міністра у справах преси та інформації, начальника Головного управління книговидання та книгорозповсюдження Прокопенка В.П. під час якої спеціально розглядалося питання “Про невідкладні заходи щодо розбудови інформаційної системи в Україні, державної підтримки ЗМІ і видавництв та розробки державної програми інформаційної присутності України за кордоном”³⁹. Результатом цього засідання стало рішення про переведення в площину реальних дій справи формування позитивного іміджу української держави на міжнародній арені. Учасники наради дійшли згоди відносно розробки в найближчий час Державної програми інформаційної присутності України за кордоном та внесення її на розгляд Верховної Ради України⁴⁰.

12 липня 1995 р. питання про інформаційну присутність України за кордоном спеціально розглядала на своєму засіданні і Президія Верховної Ради України. Прийняте Президією рішення – розробити нову загальнополітичну інформаційну стратегію держави, складовою якої має стати державна програма інформаційної присутності України за кордоном – знаменувало собою новий поворот у справі становлення національного інформаційного простору України⁴¹. Вжиті цілеспрямовані заходи у напрямі державної підтримки вітчизняних ЗМК вже протягом 1995 р. дали свої позитивні результати. За даними Міністерства преси та інформації в другому півріччі 1995 р. чисельність зареєстрована-

них періодичних видань в Україні зросла до 4,5 тис. найменувань⁴². Аналітики відзначали певну стабілізацію внутріукраїнського газетно-журнального ринку, що, звичайно, відкривало позитивні перспективи для розширення інформаційної присутності України за кордоном.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Докладніше про це див.: Костишева С.О. Становлення і функціонування національного інформаційного простору України (90-ті рр. ХХ ст.) у світлі вітчизняних досліджень // Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 11. – К., 2002. – С.166-175.
- ² Зернецька О.В. Глобальні трансформації систем масової комунікації. Дис. ... докт. політ. наук. – К., 2000; Литвиненко О.В. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки в пострадянських країнах (на прикладах України та Росії). Дис. ... канд. політ. наук. – К., 1997; Кононенко Л.М. Культурно-інформаційна діяльність України за кордоном. Дис. ... канд. політ. наук. – К., 2000 та ін.
- ³ Даний аспект проблеми докладніше розглянуто в публікації: Костишева С.О. Створення та діяльність наукових центрів вивчення історії української преси, 90-ті рр. ХХ ст. // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наукових праць. Випуск 5. – К., 2001. – С.351-359.
- ⁴ Москаленко А.З. Вільна преса в демократичній державі. – Берлін, 1995; Приступенко Т.О. Сучасні політичні і економічні умови діяльності журналістики України. – К., 1997; Шкляр В. Політика, преса, влада. – К., 1993; Українська журналістика: вчора, сьогодні, завтра: історико-теоретичний нарис / Підготували Шкляр В.І. та ін. – Вип. 1-3. – К., 1996-1998; Українська журналістика в контексті світової. Збірка наукових праць. – К., 1998 та ін.
- ⁵ Сидоренко Н.М. Українська періодика в Італії (1905-1995). – К.: ДЦУП, 1996.
- ⁶ Українська періодика: історія і сучасність: Тези доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Вип. 1-7. – Львів, 1993 – 2002; Національна ідея та національна своєрідність українських засобів масової інформації: Асиміляція чи інтеграція в багатонаціональних суспільствах Центрально-Східної Європи: Матеріали "круглого столу" / Упоряд. Н.М.Сидоренко. – К., 1997; Преса і розбудова громадянського суспільства: Тези наукової конференції / Під редакцією А.З.Москаленка – К.: ВПЦ, Київський університет, 1993; Українська преса за межами України: Матеріали науково-теоретичної конференції. – К., 1996. та ін.
- ⁷ Москаленко А. Книга, що відновлює історичну пам'ять (рец.: Животко А. Історія української преси. – К., 1999) // Друкарство. – 2000. – № 1. – С.80.
- ⁸ Телеграфное Агентство Советского Союза (ТАСС) // Советский энциклопедический словарь. – М., 1980. – С.1326.
- ⁹ Агентство печати Новости (АПН) // Там само. – С.19.
- ¹⁰ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі –

- ЦДАГОУ: Ф.1, оп.32, спр.2298, арк.12.
- ¹¹ Там само. – Спр.2372, арк.5.
 - ¹² Там само.
 - ¹³ Там само. – Спр.2457, арк.76.
 - ¹⁴ Див.: Короткий річний звіт НАН України за 1992 рік. – К., 1993; Короткий річний звіт НАН України за 1997 рік. – К., 1997.
 - ¹⁵ ЦДАГОУ: Ф.1, оп.32, спр.2658, арк.58-60.
 - ¹⁶ Там само.
 - ¹⁷ За інформацією Ідеологічної комісії ЦК КПУ в цей час в Україні вже діяло більше 47 тис. неформальних самодіяльних організацій, у тому числі 6975 суспільно-політичного характеру // Там само. – Спр.2658, арк.76.
 - ¹⁸ Там само. – Арк.58-60.
 - ¹⁹ О печати и других средствах массовой информации. Закон Союза Советских Социалистических Республик. – М., 1990. – С.3-4.
 - ²⁰ Турій Р.І. Преса неформальних об'єднань та організацій (1989-1990) // Українська періодика: історія і сучасність: доповіді та повідомлення Третьої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції. – Львів, 1994. – С.200.
 - ²¹ Молодь України. – 1991. – 22 серпня.
 - ²² Поточний архів Верховної Ради України. Протокол засідання Комісії з питань гласності та засобів масової інформації від 24 серпня 1991 р.
 - ²³ Про тимчасове припинення діяльності Компартії України: Указ Президії Верховної Ради України // Голос України. – 1991. – 27 серпня; Про власність Компартії України та КПРС на території України: Постанова Президії Верховної Ради України // Там само.
 - ²⁴ Приступенко Т.О. Сучасні політичні та економічні умови діяльності журналістики України. – К., 1997. – С.41.
 - ²⁵ Україна: ЗМІ. – К., 1993. – С.37.
 - ²⁶ Там само. – С.50-54.
 - ²⁷ Поточний архів ВР України. Матеріали Комісії з питань свободи слова та ЗМІ.
 - ²⁸ Центральний державний архів вищих органів влади України (далі ЦДА-ВОУ: Ф.5233, оп.1, спр.4, арк.49.
 - ²⁹ Там само. – Арк.52-53.
 - ³⁰ Поточний архів ВР України. Матеріали Комісії з питань свободи слова та ЗМІ.
 - ³¹ ЦДАГОУ: Ф.5233, оп.1, спр.4, арк.49.
 - ³² Про день журналіста: Указ Президента України // Голос України. – 1994. – 31 травня; Урядовий кур'єр. – 1994. – 28 травня.
 - ³³ ЦДАГОУ: Ф.5233, оп.1, спр.249, арк.129, 142.
 - ³⁴ Там само. – Спр.394, арк.2-3.
 - ³⁵ Друк України. 1991-1996. Статистичний збірник. – К., 1998. Таблиці 18-19;
 - ³⁶ Назад шляху немає: Виступ Президента України Леоніда Кучми перед редакторами районних, міських та обласних газет // Урядовий кур'єр. – 1995. – 14 січня.
 - ³⁷ “Четверта влада” в Україні – реальна: інтерв'ю з міністром України у справах преси та інформації М.Я.Онуфрійчуком // Радянська Житомирщина. – 1995. – 12 січня.
 - ³⁸ Про Державну програму розвитку національного книгодрукування і преси до 2000 року: Указ Президента України // Урядовий кур'єр. – 1995. – 4 березня.
 - ³⁹ Поточний архів Верховної Ради України. Матеріали Комісії ВР України з питань законодавчого забезпечення свободи слова та ЗМІ. Протокол № 7 від 25 травня 1995 р.
 - ⁴⁰ Там само.
 - ⁴¹ Поточний архів Верховної Ради України. Матеріали Комісії ВР України з питань законодавчого забезпечення свободи слова та ЗМІ. Протокол № 7

від 25 травня 1995 р.
⁴² Поточний архів Міністерства інформації України. Протокол засідання
Колегії Міністерства від 2 листопада 1995 р.

Надійшла до редакції 10.01.2003